

УДК 330.3

Ірина ПЕРИТ

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ВАЖЛИВИХ СУБ'ЄКТІВ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Розглянуто теоретико-концептуальні основи здійснення підприємницької діяльності домогосподарств в умовах сучасної економіки. Досліджено роль підприємницької діяльності домогосподарств в економічній системі України. Проаналізовано особливості, умови та рівень розвитку підприємництва серед громадян. Акцентовано увагу на необхідності підтримки розвитку підприємницької діяльності домогосподарств та забезпечення комплексу умов.

Ключові слова: домогосподарство, підприємець, фізична особа, підприємницька діяльність, економіка.

Ірина ПЕРИТ

Содержание и особенности предпринимательской деятельности домохозяйств как важных субъектов экономических отношений

Рассмотрены теоретико-концептуальные основы осуществления предпринимательской деятельности домохозяйств в условиях современной экономики. Исследована роль предпринимательской деятельности домохозяйств в экономической системе Украины. Проанализированы особенности, условия и уровень развития предпринимательства среди граждан. Акцентировано внимание на необходимости поддержки развития предпринимательской деятельности домохозяйств и обеспечения комплекса условий.

Ключевые слова: домохозяйство, предприниматель, физическое лицо, предпринимательская деятельность, экономика.

Iryna PERYT

Content, principles and features of business activities of households as important subjects of economical relations

***Introduction.** In conditions of European integration transformations of households economy in a person of a private entrepreneur realize themselves as active participants of economical process, which is a guarantor of providing constant functioning and development of economy in a country is a source of filling state budgets, provide possibility of realization employment potential participants of labor market, take part in circulation of resources and cash flows is the main indicator of economical stability of a state. However, nowadays researchers pay attention at economical behavior home improvements, although essentially important is their role in economical process in general.*

***Purpose.** The aim of research is a determination of nature principles and features of implementation of entrepreneurship of households as important subjects of economical relations.*

Methodological basis of the article is theoretical conclusions and generalizations of the world's and domestic's financial science. Also in this work is used logical, comparative, dialectical and complex approach.

Results. *In the article is reviewed theoretical and conceptual foundations of implementation of business activity of households in conditions of modern economy, researched its role in economical system of Ukraine, features, conditions and the level of development. Accented attention at necessary to support development business activities of households and implementation of complex conditions, necessary for its leading, because the growth of economical activity of private businessmen can be realized with the creation of favorable conditions with the way of perfection of taxation and financial credit politic.*

Conclusion. *In general households plays the dual role in modern economy. On the one hand, it is an active subject of market relations, on the other hand, it is an important branch in economical resources circulation, circulations of goods (services) and profits. Realization of economic interests by private businessmen means the producing of absolute product, create profit, which is enough for stimulation of workers and expansion of production.*

Keywords: *households, entrepreneur, the individual, business activities, economy.*

JEL Classification: D 10, P 46.

Постановка проблеми. Ринкова економіка неможлива без розвитку підприємництва, яке є гарантом її стабільності та підвищення рівня життя громадян. Вирізняють три основних учасники підприємницької діяльності: домогосподарства, підприємства і державу. В умовах євроінтеграційних трансформацій економіки домогосподарства проявляють себе як активні учасники економічних процесів, які, як гарантія забезпечення стабільного функціонування і розвитку економіки країни, є джерелом наповнення державних бюджетів, забезпечують можливість реалізації трудового потенціалу учасників ринку праці, беруть участь у кругообігу ресурсів та грошових потоків.

Саме тому ефективний рівень розвитку підприємницької діяльності домогосподарств став основним із індикаторів економічної стабільності держави, адже великі підприємства не в змозі задовольнити потреби усіх без винятку груп споживачів, вони в основному працюють на уніфікованого покупця. В свою чергу, приватні

підприємці продають продукцію та надають послуги, виробництво яких є не вигідним для великих суб'єктів ринку.

Сьогодні фінанси домогосподарств, як учасників підприємницького сектору, досліджені не повною мірою. Кожен науковець має індивідуальний підхід щодо розуміння ролі домашнього господарства в економічній системі. Здебільшого вчені звертають увагу на економічну поведінку домогосподарств, хоча принципово важливим є визначення їх ролі в економічних процесах загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес українських економістів, таких як: В. Барвінський, Д. Журавський, В. Навроцький, С. Подолинський, Є. Слуцький та ін. до питань функціонування домогосподарств в економічній системі сягає XIX ст. У сучасній економічній літературі О. Барановський, І. Жилаєв, А. Кисельов, Т. Ковальчук, В. Круглов, О. Попов, С. Реверчук, О. Титаренко аналізують домогосподарства переважно через призму малого бізнесу. Дослідженню різних аспектів еко-

номічної поведінки вітчизняних домашніх господарств присвячені роботи Т. Кізими, О. Мірошніченко та С. Панчишина. Однак сутність та особливості підприємницької діяльності домогосподарств сьогодні потребують більш детального вивчення, адже приватні підприємці є ключовими елементами вітчизняної економіки, відіграють важливу роль в економічних процесах.

Метою статті є визначення сутності та особливостей здійснення підприємницької діяльності домогосподарств як важливих суб'єктів економічних відносин.

Вклад основного матеріалу. В умовах ринкових відносин роль домашніх господарств в економічному розвитку суспільства значно зростає, оскільки вони беруть активну участь в кругообігу ринкової економіки як самостійні та незалежні суб'єкти господарювання. Приватна власність надає домогосподарствам право користуватися і розпоряджатися ресурсами, укладати угоди, використовувати придбані ресурси, реалізовувати вироблену продукцію та надавати послуги, відповідно до власних інтересів та інтересів держави.

Домашнє господарство в особі дрібно-го власника є потенційним елементом для переходу у мале підприємництво. Одним із основних параметрів для цього є рівень його доходу, який формується із заробітної плати, відсотків, реалізації надлишків сільськогосподарської продукції [1, 114]. Через те, що розподіл доходів домогосподарств нерівномірний, рівень їх готовності до початку діяльності у сфері підприємництва є різним [2, 143].

Незважаючи на те, що домогосподарство – це найменший суб'єкт підприємництва, його роль є досить суттєвою. Як стверджує Є. Болотіна: “домогосподарства мають якщо не більший, то принаймні й не менший вплив на економічний добробут, ніж інші сегменти економіки” [3, 126].

Вперше термін “підприємництво” був застосований у науковому світі французьким банкіром Р. Кантільйоном у XVIII ст. Він називав підприємцями осіб з нефіксованими доходами, оскільки вони займаються ризиковою діяльністю. Класик англійської політичної економії А. Сміт визначав підприємця як власника, який ризикує заради отримання комерційного успіху [4, 236]. Він сам організовує економічну діяльність, керує нею та розпоряджається її результатами. Французький вчений-економіст Ж-Б. Сей уперше визначив роль приватного підприємця як особи, що вміє ефективно поєднувати фактори виробництва [5, 148].

Німецький економіст та соціолог В. Зомбарт визначив підприємця як:

- а) завойовника, оскільки він духовно розкритичаний, багатий на ідеї, готовий ризикувати, настирливий та має сильну волю;
- б) організатора, який уміє об'єднувати навколо себе людей заради реалізації своїх ідей;
- в) творця, що вміє переконати покупців купити саме його товар, привернути інтерес до себе та своєї справи, завоювати їхню довіру [6, 279].

Для існування підприємництва необхідні певні передумови, зокрема економічні, політичні, юридичні та соціальні. Економічні передумови – це наявність різноманітних суб'єктів господарювання, які мають певну економічну відособленість. Політичні передумови полягають у створенні в країні сприятливого політичного клімату для підприємництва, тобто має бути стабільна політика щодо підприємництва і передусім така, яка сприяла б вияву ініціативи і творчості підприємців у різних формах ведення бізнесу. Правові передумови означають наявність в країні такої нормативної бази, яка гарантувала б невтручання чиновників у господарську діяльність і сприяла б розвитку творчості та ініціативності підприємців.

Підприємництво серед домогосподарств формувалося під впливом проведення ринкових реформ: спочатку – прагнення до ліберального характеру економіки, а потім – до посилення державного регулювання та формування нормативно-правової бази, хоч і не завжди досконалої. Такий стрімкий розвиток подій не дозволив підприємцям ефективно освоїти навички ведення власної справи, які панують в європейському просторі [7, 102].

В результаті цього у свідомості українських підприємців сформувалася установка на швидке збагачення. Через це в підприємницькому середовищі найчастіше спостерігається вкладання коштів у фінансові та торгово-посередницькі операції, відсутня тенденція щодо розширення виробництва, впровадження нових технологій і організаційних нововведень, що негативно позначається на формуванні інвестиційно-інноваційної моделі вітчизняної економіки.

В умовах ринкових форм господарювання формування підприємницького середовища серед домогосподарств характеризується певними особливостями. Відтак, сьогодні в українському суспільстві є такі категорії підприємців:

- “вимушені підприємці” – до них належить досить численна група населення, яка втратила джерела існування і займається дрібним бізнесом у торгівлі, сфері послуг та певних видах виробництва;
- “вдалі підприємці” – ті, які вміло використовують недоліки законів і мають доступ до бюджетних ресурсів, інтенсивно формуючи джерела нагромадження. Це найбільш гнучка і динамічна категорія підприємців, яка використовує сучасний менеджмент і прогаліни в законодавстві;
- “номенклатурні підприємці” – директорський та управлінський партійний корпус, значна кількість тих, хто обіймав відповідальні посади у державному секторі

економіки. Вони діють на основі власних інтересів стосовно приватизації майна суспільної власності, що дозволяє їм швидко збагатитися та очолювати найбільш прибуткові підприємства.

Для будь-якого суспільства першочергове значення має мотивація економічної діяльності, основою якої є підприємницька ідея. Пошук привабливої ідеї для бізнесу – це досить важке і відповідальне завдання для домогосподарств, котре має віднайти ефективні шляхи реалізації ідеї, починаючи від спеціальних досліджень і розробок, які найчастіше виходять від споживачів, урядів і т. д. Власні або запозичені результати досліджень і розробок є чи не найбільш плідотворним джерелом нових ідей щодо бізнесової діяльності.

Як зазначає Й. Завадський, ефективність ведення бізнесу домогосподарствами лише на третину зумовлене вкладенням ресурсів у техніку й устаткування, а решта залежать від ідеї, інтелектуального потенціалу, кваліфікаційного рівня та здібностей бізнесмена [8, 59].

Ознакою підприємництва є комерційна ініціатива, яка характеризується сукупністю оригінальних поглядів і підходів до прийняття домогосподарствами бізнесових рішень і допустимих ступенів ризику в практичній діяльності. Формування креативної економіки як сучасного формату господарювання потребує розвитку діяльності у межах підприємницької структури, спрямованої на активізацію інноваційного процесу. Тобто, приватним підприємцям також необхідно передбачати наявність капіталу, який необхідний для реалізації новаторських ідей, що стане фактором підвищення соціально-економічної ефективності та розширення кола приватного бізнесу. Вимагається вміння постійно шукати щось нове та вдало його застосовувати, що в майбутньому принесе прибуток.

Самостійним, інноваційно-господарським новаторством на основі використан-

ня різних можливостей для випуску нових або старих товарів новими методами, відкриття нових джерел і сировини, ринків збуту з метою отримання прибутків і самореалізації власної ідеї визначають підприємництво С. Мочерний [2, 201], Я. Ларіна, О. Устенко, С. Юрій.

Сучасні домогосподарства – суб'єкти підприємницької діяльності – є складовою підприємницького середовища. Поняття підприємницького середовища потрібно розглядати тільки комплексно, з обов'язковим визначенням синергетичного ефекту від взаємозв'язку окремих елементів (рис. 1).

Всі елементи підприємницького середовища можуть одночасно виступати і самостійними чинниками розвитку підприємництва, але і функціонувати у тісній взаємодії один з одним, забезпечуючи синергетичний ефект.

Суб'єктами підприємництва, насамперед, є домогосподарства, організатори одноосібного та сімейного бізнесу, а також групи домогосподарств, які пов'язані між собою договірними відносинами й економічним інтересом.

Об'єктом підприємництва серед домогосподарств є пошук комбінації ресурсів з метою мінімізації витрат на виготовлення кінцевого продукту діяльності, освоєння но-

вого ринку збуту і, як наслідок, забезпечення стабільного джерела доходу [9, 75].

На основі викладеного вище робимо висновок, що домогосподарства, як суб'єкт підприємницької діяльності, – це фізичні особи, що займаються самостійною, ініціативною, систематичною, здійснюваною на власний ризик виробничою, науково-дослідницькою, комерційною, а також посередницькою діяльністю (торгівлею) з метою отримання прибутку.

Доцільно розглядати підприємництво у трьох аспектах: як економічну категорію, як метод господарювання і як тип економічного мислення.

На практиці зустрічаються такі види підприємництва, як індивідуальне, сімейне, партнерське, підприємництво без створення юридичної особи, надомне та самозайнятість.

Підприємництво без створення юридичної особи є поширеним явищем в Україні. Воно виявляється в таких формах, як приватна неорганізована торгівля, надомне кустарне виробництво, надання приватних послуг.

Підприємницька діяльність як індивідуальна діяльність та приватна практика присутня у сфері будівництва, надання ремонтних, медичних та ветеринарних послуг.

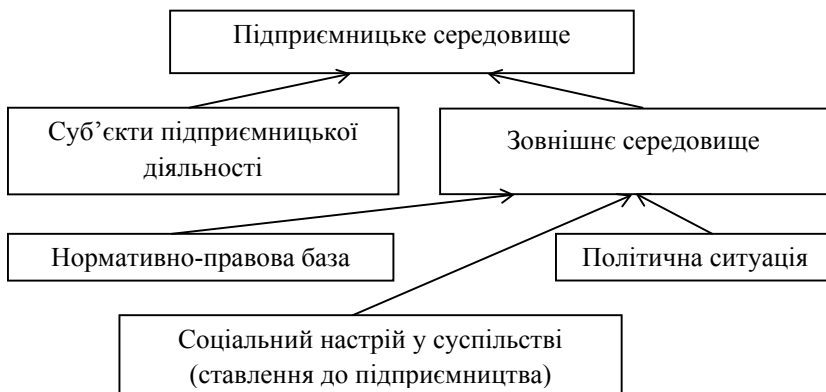

Рис. 1. Схема зв'язку елементів підприємницького середовища

Самозайняті особи працюють у доволі широкому спектрі надання послуг та виробництва. До них також відносять осіб, які працюють без оплати праці з іншими членами домогосподарства й отримують частину сукупного доходу в опосередкованому вигляді.

Однією з основних ланок розвитку бізнесу є надомне підприємництво, яке дозволяє збільшувати сімейну зайнятість. З його допомогою вдома можуть працювати бухгалтери, дизайнери, науковці, аграрії, репетитори, кондитери [2, 161].

На основі проведеного нами анкетного опитування у 2014–2015 рр. серед ста приватних підприємців та працівників підприємницького сектору віком від 25 до 50 років можемо зробити висновок, що найбільш високоприбутковим є сімейне підприємництво в торгівельному секторі економіки.

За характером участі у відтворювальному процесі деякі автори розрізняють наступні типи домогосподарств:

- товарного типу (підприємницькі) – домогосподарства, члени яких здійснюють підприємницьку діяльність;
- соціально-ринкові – власники капіталу, землі, праці, які займаються діяльністю у різноманітних ринкових структурах, що свого роду також є одним із видів здійснення підприємницької діяльності [10, 79].

Одним із визначальних елементів підприємництва є особисті підсобні господарства. Вони представляють приватний сектор у сільському господарстві України, а їх особливість полягає в наступному:

- це присадибні господарства індивідуального та сімейного типу;
- це домогосподарства, які мають переважно натуральний характер;
- власники підсобних господарств, як правило, працюють “за сумісництвом” у сусільному секторі.

Розглядаючи структуру домогосподарств, які здійснюють підприємницьку ді-

яльність, можна виокремити наступні особливості:

- в основному це поодинокі фізичні особи-підприємці, однак не виключена також форма ведення сімейного бізнесу;
- частина господарств має товарний характер, наприклад, в сільських місцевостях виробництво тваринницької та рослинницької продукції;
- більшість власників займається виключно веденням власного бізнесу, однак спостерігається поєднання власної справи із реалізацією трудового потенціалу за винагороду – трудовий найм;
- привабливим сектором для здійснення підприємницької діяльності є роздрібна та оптова торгівля у містах та сільськогосподарське виробництво в селах;
- приватне господарство стало чи не єдиним джерелом виживання для селянина. Проте такий нібито негативний момент дав змогу відродити у багатьох селян відчуття господаря. На селі з’явився прошарок людей, які на основі підсобного господарства створили невеликі приватні господарства;
- власники особистих селянських господарств, які займаються підприємництвом, не поспішають переходити в офіційно узаконений статус підприємця.

Основними вважаємо ресурсну, організаційну та творчу (новаторську) функції підприємницької діяльності домогосподарств. Ресурсна функція підприємництва передбачає, що воно націлене на найефективніше використання матеріальних, трудових, фінансових та інформаційних ресурсів з урахуванням досягнень науки, техніки, управління й організації виробництва. Організаційна функція відображена у поєднанні організації виробництва, збуту, маркетингу, менеджменту й реклами. Творча функція – у сприянні генерування та реалізації нових ідей, здійсненні техніко-економічних, наукових розробок, проектів,

нових ідей, що пов'язані з господарським ризиком [11, 14].

На сьогодні нормативні акти чітко не визначають статус фізичної особи підприємця та меж його діяльності. Проте в Цивільному кодексі України чітко вказано, що таку силу мають нормативно-правові акти, які регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб [12].

Відповідно до статті 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. У статті 5 Цивільного кодексу України уточнюється, що право на здійснення підприємницької діяльності має фізична особа з повною цивільною дієздатністю [12].

Для здійснення підприємницької діяльності підприємець має право укладати з громадянами договори про використання їх праці та самостійно діє на ринку, вступаючи у відносини, набуваючи при цьому відповідних прав та обов'язків. Навіть якщо безпосереднє управління його бізнесом здійснює інша особа, на його ім'я отримуються ліцензії та інші дозволи, він несе майнову та іншу відповідальність за результати підприємницької діяльності. Наприклад, у кафе, що належить приватному підприємцю, є директор, однак стороною правових відносин юридично є саме громадянин-підприємець.

Останнє є вельми важливим для вірного розуміння положення абз. 2 ч. 3 ст. 128 Господарського кодексу України, відповідно до якого громадянин може здійснювати підприємницьку діяльність, зокрема, через приватне підприємство, що ним створюється. Тут йдеться не про здійснення громадянином підприємницької діяльності у вузькому значенні, адже у разі створення приватного підприємства засновник не буде її здійснювати [13].

Основними умовами здійснення підприємницької діяльності є:

- стабільність державної економічної та соціальної політики, спрямованої на підтримку підприємництва;
- позитивна суспільна думка щодо приватних підприємств [14, 32];
- пільговий податковий режим, який забезпечує дієвий стимул для підприємництва;
- наявність розвинутої інфраструктури підтримки підприємництва (інноваційні центри, спеціалізовані фірми, бізнес-центри, бізнес-інкубатори);
- де бюрократизація процедур регулювання господарської діяльності з боку державних органів;
- достатнє інформаційне забезпечення про становище на ринках тощо.

Через ситуацію, що спостерігається сьогодні у вітчизняній економіці, приватні підприємці поступово втрачають зацікавленість до свого розвитку, внаслідок чого останніми роками кількість фізичних осіб-підприємців поступово скорочується (табл. 1, 2).

Доходи домогосподарств від підприємницької діяльності у середньому за місяць на одне домогосподарство в Україні у 2010 р. становили 214,3 грн., у 2011 р. – 180,1 грн., у 2012 р. – 171,3 грн., у 2013 р. – 180,47 грн., у 2014 р. – 234,53 грн. [15].

Сьогодні підприємництво – невід'ємний атрибут ринково організованої економіки. Його розвиток є наслідком економічного зростання та створює платформу для економічного і соціального зростання потенціалу домогосподарств. Воно є сприятливим середовищем для реалізації здібностей і талантів кожного домогосподарства, що, в свою чергу, породжує національну гордість і об'єднує націю. Однак на розвиток підприємництва серед домогосподарств згубно впливає недостатня сформованість наступних умов:

- 1) розвинутої інфраструктури підтримки підприємництва (консультаційних цен-

Таблиця 1

Частка малих підприємств і фізичних осіб-підприємців у загальних показниках по суб'єктах макропідприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) в Україні у 2010–2013 рр.*

Рік	Кількість суб'єктів, %		Обсяг реалізованої продукції, %	
	малі підприємства	фізособи-підприємці	малі підприємства	фізособи-підприємці
2010	16,5	83,5	72,9	27,1
2011	21,1	78,9	75,2	24,8
2012	21,8	78,2	73,4	26,6
2013	22,0	78,0	71,8	28,2

* Складено на основі [15].

Таблиця 2

Частка малих підприємств і приватних підприємців у загальних показниках по суб'єктах мікропідприємництва в Україні у 2010–2013 рр.*

Рік	Кількість суб'єктів, %		Обсяг реалізованої продукції, %	
	малі підприємства	фізособи-підприємці	малі підприємства	фізособи-підприємці
2010	14,3	85,7	48,9	51,1
2011	18,4	81,6	51,1	48,9
2012	19,0	81,0	48,5	51,5
2013	19,5	80,5	46,9	53,1

* Складено на основі [15].

трів з питань управління підприємствами, курсів і шкіл підготовки підприємців, інноваційних центрів) [16, 89];

- 2) державного регулювання економіки з переважанням економічних методів;
- 3) раціональної економічної, зовнішньоекономічної політики, зокрема політики протекціонізму, захисту вітчизняного товаровиробника;
- 4) ефективної та стабільної законодавчої бази щодо підприємництва, яка, на думку 70% опитаних нами під час анкетування у 2014–2015 рр. приватних підприємців та працівників підприємницького сектору, є основою розвитку підприємництва.

З метою забезпечення ефективного розвитку підприємництва серед домогосподарств пропонуємо наступне:

- надати малому бізнесу доступ до необхідних інформаційних послуг, зокрема

програм з навчання і консультування підприємців;

- організувати прозору систему адміністрування податків та зборів;
- забезпечити доступне за ціною залучення коштів для реалізації бізнес-проектів в умовах ненадійності і ризиковості кредитування;
- удосконалити нормативну базу щодо справляння й адміністрування єдиного соціального внеску;
- знизити ставку податку на доходи фізичних осіб та податку на додану вартість на 4–5 % від діючих ставок.

За умов послідовного вдосконалення механізмів державного регулювання, підвищення рівня менеджменту й професійності ведення підприємницької діяльності прагнення до стабільної економіки в Україні може стати реальністю, що підтверджує до-

свід економічно розвинених країн світу. Тому актуальними для України є напрацювання наукових рекомендацій і посилення впливу держави й місцевих самоврядних органів на якість підготовки фахівців із підприємницької діяльності за світовими стандартами.

Висновки. Отже, з економічної точки зору можна розглядати домогосподарство з двох сторін: домогосподарство-виробник та домогосподарство-споживач. В узагальненому вигляді домогосподарство виконує подвійну роль в сучасній економіці. З одного боку, воно є активним суб'єктом ринкових відносин, а з іншого – важливою ланкою в економічному кругообігу ресурсів, товарів та послуг.

Основною метою домогосподарства як приватного підприємця є реалізація економічного інтересу, що означає виробництво чистого продукту та створення прибутку, достатнього для стимулювання працівників і розширення виробництва.

Аналізуючи сучасний розвиток підприємницької діяльності домогосподарств, можна зробити висновок, що приватні підприємці під впливом негативних явищ вітчизняного економічного середовища поступово втрачають будь-які стимули до ведення бізнесу, внаслідок чого згортають діяльність або ж відходять у тінь.

Розвиток підприємництва серед домогосподарств є вирішальним для вдосконалення економічних механізмів та потребує ефективної державної підтримки, яка має бути спрямована на створення позитивного економічного і правового середовища.

Одним із пріоритетів економічного розвитку підприємництва в Україні має стати перехід від виконання забезпечувальної функції держави до стимулюючої, тобто від забезпечення домогосподарствам прийняттого мінімального прожиткового мінімуму до стимулювання підприємництва і приросту доходів від економічної активнос-

ті, а отже, і підвищення життєвих стандартів та стабілізації економіки.

Зростання економічної активності приватних підприємців можливе лише в разі створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності шляхом удосконалення адміністрування податків і зборів, спрощення дозвільних процедур, реальної фінансово-кредитної підтримки розвитку малого й середнього бізнесу, забезпечення належного захисту приватної власності (особливо невеликої вартості). Також важливо забезпечити сприятливий інвестиційний клімат та конкурентне середовище, що в комплексі стане надійною сходиною для створення сприятливого підприємницького середовища та розвитку економіки держави.

Література

1. Шаманська О. *Прагматика реалізації дохідної поведінки домогосподарств в контексті сучасних тенденцій* / О. Шаманська // *Галицький економічний вісник*. – 2013. – № 1. – С. 112–118.
2. Мочерний С. В. *Основи підприємницької діяльності* / С. Мочерний. – К. : Академія, 2001. – 280 с.
3. Болотіна Є. *Методологія інституціонального аналізу поведінки домашніх господарств* / Є. Болотіна // *Галицький економічний вісник*. – 2012. – № 2. – С. 123–130.
4. Смит Адам. *Исследование о природе и причинах богатства народа (отдельные главы)* / А. Смит. – Петрозаводск, 1993. – 320 с.
5. Сей Ж.-Б. *Трактат по политической экономии* / Ж.-Б. Сей. – М. : Изд-во "Дело", 2000. – 232 с.
6. Зомбарт В. *Буржуа: Этюды по истории духовного развития современного экономического человека* / В. Зомбарт. *Собр. соч. : в 3 т.* – Т. 1. – СПб. : Владимир Даль, 2005. – 478 с.
7. Сергієнко О. М. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні* /

О. М. Сераїєнко // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2011. – № 2. – С. 100–104.

8. Завадський Й., Попов В. *Сценарний підхід до вдосконалення управлінських процесів / Й. Завадський, В. Попов // Економіка України*. – 2002. – № 12. – С. 56–61.

9. Жоравович Д. *Проблемні питання визначення підприємницької діяльності в контексті її здійснення фізичною особою / Д. Жоравович // Підприємництво, господарство і право*. – 2012. – № 11. – С. 72–76.

10. Овчаренко В. В. *Роль малого підприємства у прискоренні формування середнього класу в Україні / В. В. Овчаренко // Інвестиції: практика та досвід*. – 2012. – № 15. – С. 78–81.

11. Дрига С. *Теоретичні основи розбудови ефективної системи підприємництва в Україні / С. Дрига // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. – 2008. – № 6. – С. 5–15.

12. *Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>

13. *Господарський кодекс України [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>

14. Грицино О. М. *Фінансові аспекти організації малого бізнесу в Україні / О. М. Грицино // Економіка та держава*. – 2011. – № 6. – С. 32–33.

15. *Доходи і витрати домогосподарств України у 2010-2014 рр. [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

16. Сизоненко В. О. *Інституціональні аспекти фінансового регулювання підприємницької діяльності / В. О. Сизоненко // Фінанси України*. – 2012. – № 8. – С. 88–97.

References

1. Shamanska, O. (2013). *Prahmatyka realizatsii dokhidnoi povedinky domohospodarstv v konteksti suchasnykh tendentsii [Pragmatics of realization of revenue behaviour of households in the context of current trends]*. Halytskyj

ekonomichnyj visnyk – Galich economic bulletin, 1, 112–118 [in Ukrainian].

2. Mochernyi, S.V. (2001). *Osnovy pidpryemnytskoi diialnosti [Fundamentals of entrepreneurship]*. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].

3. Bolotina, Ye. (2012). *Metodolohiia instytutsionalnoho analizu povedinky domashnikh gospodarstv [The methodology of institutional analyze the behaviour of households]*. Halytskyj *ekonomichnyj visnyk – Galich economic bulletin*, 2, 123–130 [in Ukrainian].

4. Smyt, A. (1993). *Issledovanie o prirode i prichinakh bahatstva narodov [Investigation of nature and reasons of peoples' wealth] (Vols. 1)*. Moscow [in Russian].

5. Sey Zh.- B. (2000). *Traktat po politicheskoy ekonomii [Treatise on a political economy]*. Moscow: Izd-vo "Delo" [in Russian].

6. Zombart, V. (2005). *Burzhua: Etiudy po istorii dukhovnoho razvitiia sovremennoho ekonomicheskoho cheloveka [Etudes on history of spiritual development of modern economic man]*. (Vols. 1–3). Saint Petersburg: Vladimir Dal [in Russian].

7. Serhijenko, O.M. (2011). *Problemy ta perspektyvy rozvytku pidpryemnytstva v Ukraini [Problems and prospects of business development in Ukraine]*. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, 2, 100–104 [in Ukrainian].

8. Zavadskyj, J., Popov, V. (2002). *Stsenarnyj pidkhid do vdoskonalennia upravlinskykh protsesiv [The scenario approach to improvement of management processes]*. *Ekonomika Ukrainy – The Economics of Ukraine*, 12, 56–61 [in Ukrainian].

9. Zhoravovych, D. (2012) *Problemni pytannia vyznachennia pidpryemnytskoi diialnosti v konteksti ii zdijsnennia fizychnoiu osoboiu [Issues determination of business activity in the context of the implementation of individual]*. *Pidpryemnytstvo, gospodarstvo i pravo – Business, economy and law*, 11, 72–76 [in Ukrainian].

10. Ovcharenko, V.V. (2012). *Rol maloho pidpryemnytstva u pryskorenni formuvannia*

serednoho klasu v Ukraini [The role of small business in speeding up the formation of the middle class in Ukraine]. Investytsii: praktyka ta dosvid – Investment: practice and experience, 15, 78–81 [in Ukrainian].

11. Dryha, S. (2008). *Teoretychni osnovy rozbudovy efektyvnoi systemy pidpriemnytstva v Ukraini [The theoretical basis of the efficient system of business in Ukraine]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu – Bulletin of Kyiv National Trade and Economic University, 6, 5–15 [in Ukrainian].*

12. *Tsyvilnyj kodeks Ukrainy [The Civil code of Ukraine]. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua>*

13. *Hospodarskyj kodeks Ukrainy [The Economic code of Ukraine]. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua>*

14. Hrytsyno, O.M. (2011). *Finansovi aspekty orhanizatsii maloho biznesu v Ukraini [Financial aspects of small business in Ukraine]. Ekonomika ta derzhava – Economics and state, 6, 32–33 [in Ukrainian].*

15. *Dokhody i vytraty domohospodarstv Ukrainy u 2010-2014 rr. [Income and expenditures of households in Ukraine in 2010-2014]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>*

16. Syzonenko V.O. (2012). *Instytutsionalni aspekty finansovoho rehuliuвання pidpriemnytskoi diialnosti [Institutional financial aspects of business regulation]. Finansy Ukrainy – The finance of Ukraine, 8, 88–97 [in Ukrainian].*